

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.34>

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ КАТУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ЗМІН ДО СТАТТІ 127 КК УКРАЇНИ

Кобінський О.О.,
*аспірант кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0003-0157-0021
e-mail: oleksandr.kobinskyi@knu.ua*

Кобінський О.О. Еволюція поняття катування у кримінальному праві України: аналіз змін до статті 127 КК України.

У статті здійснено комплексний аналіз змін до статті 127 Кримінального кодексу України з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції ООН проти катувань, Римського статуту та практики Європейського суду з прав людини. Актуальність дослідження зумовлена як воєнним станом в Україні та зростанням кількості випадків катувань, так і необхідністю гармонізації національного законодавства з міжнародним правом. У статті досліджено нову редакцію диспозиції частини першої статті 127 КК України, згідно з якою катуванням визнається не лише дія, але й бездіяльність, що спрямована на заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання. Встановлено, що така редакція суттєво змінює підхід до кваліфікації катування, зокрема розширює коло потенційних форм його вчинення. Досліджено також питання потерпілої особи від катування, а саме можливість визнання потерпілими як безпосередньої жертви фізичного впливу, так і особи, на яку здійснюється психологічний тиск через насильство над іншими. Автор обґрунтовує, що чинна редакція має нечіткі формулювання, зокрема у визначенні болю та страждань, що обмежуються лише моральним аспектом щодо страждань та лише фізичним щодо болю, тоді як у Конвенції вказано, що біль та страждання можуть бути і фізичні, і моральні. Досліджено проблематику визначення дискримінації як мети катування та мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості, що у чинній редакції сформульовані невдало. Важливим аспектом дослідження є аналіз частини третьої статті 127 КК України, яка запроваджує спеціального суб'єкта – представника держави. Вказано на проблеми розмежування відповідальності за катування і за вчинення воєнних злочинів за статтею 438 КК. Автор пропонує внести до диспозиції відповідну застережну формулу. У статті запропоновано конкретні редакційні зміни до положень статті 127 КК України, які спрямовані на усунення суперечностей і приведення її у відповідність до міжнародного права, а також пропонується доповнення до статті 67 КК України для того, щоб визнати вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного чи надзвичайного стану обставиною, що обтяжує покарання. Автор робить висновок, що попри позитивні кроки в напрямку приведення норм національного законодавства щодо катувань у відповідність з міжнародними нормами, чинна редакція вимагає подальшого вдосконалення.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; катування; кримінальне правопорушення; потерпілий; біль та страждання; представник держави; мета дискримінації; мотиви расової, національної, релігійної нетерпимості.

Kobinskyi O.O. The evolution of the concept of torture in the criminal law of Ukraine: analysis of amendments to article 127 of the Criminal Code of Ukraine.

The article provides a comprehensive analysis of the amendments to Article 127 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account international standards, in particular the provisions of the UN Convention against Torture, the Rome Statute, and the case law of the European Court of Human Rights. The relevance of the study is due to both the state of war in Ukraine and the increase in cases of torture,

as well as the need to harmonize national legislation with international law. The article examines the new wording of Part 1 of Article 127 of the Criminal Code of Ukraine, according to which torture is defined not only as an act but also as an omission aimed at causing severe physical pain or moral suffering. It is established that this wording significantly changes the approach to the legal qualification of torture, particularly by expanding the range of possible forms of its commission. The issue of the victim of torture is also examined — specifically, the possibility of recognizing as victims both the direct subject of physical abuse and individuals subjected to psychological pressure through violence against others. The author argues that the current wording contains vague definitions, particularly in relation to «pain» and «suffering», which are limited only to the moral aspect for suffering and only to the physical aspect for pain, whereas the Convention states that both pain and suffering may be either physical or mental. The article explores the problematic nature of defining discrimination as a purpose of torture and the motives of racial, national, and religious intolerance, which are currently poorly formulated. An important aspect of the study is the analysis of Part 3 of Article 127 of the Criminal Code, which introduces a special subject — a representative of the state. The article identifies issues related to distinguishing liability for torture from liability for war crimes under Article 438 of the Criminal Code. The author suggests adding a clarifying provision to resolve this overlap. The article also proposes specific editorial amendments to the provisions of Article 127 of the Criminal Code of Ukraine aimed at eliminating contradictions and aligning them with international law, as well as an amendment to Article 67 of the Criminal Code of Ukraine to recognize the commission of a criminal offense during martial law or a state of emergency as an aggravating circumstance. The author concludes that, despite the positive steps taken towards aligning national legislation on torture with international standards, the current version still requires further refinement.

Key words: criminal liability; torture; criminal offense; victim; pain and suffering; state representative; purpose of discrimination; motives of racial, national, and religious intolerance.

Постановка проблеми. У 2022 році стаття 127 Кримінального кодексу (далі КК) України зазнала суттєвих змін, що обумовлює необхідність комплексного дослідження її нової редакції. Актуальність обраної теми зумовлена кількома чинниками. По-перше, попри значущість змін, у вітчизняній правовій науці бракує ґрунтовного аналізу нової редакції статті 127 КК України, зокрема у форматі порівняння «було – стало». По-друге, у контексті воєнного стану в Україні питання протидії катуванням набуло особливої гостроти: кількість випадків катувань зросла, тоді як стара редакція статті не охоплювала всі нові виклики. Відтак, доцільно проаналізувати, чи зміни досягли поставленої мети. По-третє, однією з головних причин реформування законодавства було наближення національних норм до положень Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі Конвенція). У зв'язку з цим виникає необхідність з'ясувати, наскільки нова редакція відповідає міжнародним стандартам, і чи не була попередня версія ближчою до положень Конвенції.

Метою дослідження є аналіз змін до статті 127 Кримінального кодексу України з урахуванням міжнародних стандартів прав людини для удосконалення правового регулювання відповідальності за катування.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі **завдання**:

- 1). провести порівняльний аналіз старої та нової редакцій статті 127 КК України;
- 2). з'ясувати відповідність нової редакції статті 127 міжнародним нормам;
- 3). надати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України у сфері заборони катувань.

Стан опрацювання проблематики. Попри високу суспільну значущість питань, пов'язаних із катуванням як кримінальним правопорушенням, аналіз змін до статті 127 КК України, внесених у 2022 році, поки що не набув належного рівня дослідження. Лише поодинокі публікації приділяють увагу новій редакції цієї статті та її відповідності міжнародним стандартам. У межах окресленої теми заслуговують на увагу праці Ю.О. Поліщука та А.В. Савченка, в яких аналізується зміст катування як злочину та його ознаки, зокрема проблема мети дискримінації, однак вони більше стосуються старої редакції цієї статті, хоча деякі питання актуальні для діючої. Окремі аспекти теми розглядаються в офіційних пояснювальних записках до законопроектів, наукових статтях у сфері прав людини та рішень ЄСПЛ. Водночас комплексне дослідження змін до статті 127 КК України, їх відповідності Конвенції ООН проти катувань, проблематики кваліфікації кату-

вання та впровадження спеціального суб'єкта злочину практично відсутнє в науковому обігу, що зумовлює актуальність і новизну цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Спочатку звернемо увагу на диспозицію ч. 1 ст. 127 КК України. Вже тут ми бачимо зміни: в старій редакції катуванням вважалося: “умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб” [1], а в новій редакції катування – це: “будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб” [2]. Перше, що можна помітити, – це зміна формулювання, де в першому випадку катуванням вважалися конкретні дії особи у виді нанесення побоїв, мучення, а в другому, це вже не конкретні дії, а діяння, при чому воно може бути будь-яким, головне, щоб воно було спрямовано на досягнення певної мети. Отже, важливим є те, що раніше катування могло виражатись у певних діях, що напряду були вказані у ч. 1 ст. 127 КК України або в інших насильницьких діях. Простіше кажучи, катуванням могли бути будь-які насильницькі дії. Порівнюючи з цими нормами нову редакцію, ми бачимо серйозні зміни. Нове формулювання свідчить про зміну підходу: якщо раніше катуванням вважалися лише певні дії, то тепер — будь-яке діяння. Робимо висновок, що тепер катування може виражатись не виключно в дії, але й в бездіяльності. Ці зміни значно розширюють значення катування, а саме те, що ми розуміємо під цим кримінальним правопорушенням. Також вони значно впливають на його кваліфікацію, адже тепер дуже багато випадків, які раніше не могли бути кваліфіковані як катування, зараз будуть підпадати під цю кваліфікацію.

Спробуємо оцінити ці зміни з точки зору відповідності нормам міжнародного кримінального права та необхідності цих змін задля криміналізації більшої кількості діянь. У ст. 1 Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі ООН) проти катувань під терміном “катування” розуміють будь-яку дію, якою будь-якій особі заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне [3]. Порівнюючи її зі змінами до ч. 1 ст. 127 КК України, про які ми згадали, можемо зазначити як позитивні, так і негативні аспекти цих змін в контексті приведення у відповідність положень Кримінального кодексу України до положень Конвенції ООН проти катувань. З позитивного можемо зазначити, що будь-які дії можуть кваліфікуватися як катування. Це цілком відповідає нормі Конвенції, однак в ній катування може бути лише дією, а в ч. 1 ст. 127 КК воно може бути діянням (дією або бездіяльністю). Можемо констатувати, що законодавець підійшов ширше до визначення катування, але чи вірно це? Для цього нам потрібно дати відповідь на питання про можливість вчинення катування шляхом бездіяльності. На нашу думку, формулювання ч. 1 ст. 127 КК дає підстави вважати, що катування може бути вчинене шляхом бездіяльності. Наприклад, потерпіла - це хвора особа похилого віку, яка потребує прийому ліків для полегшення її стану та лікування, а інша особа не надає їй цих ліків з метою того, щоб змусити потерпілу внести його в заповіт задля отримання, наприклад, квартири у спадок.

На жаль, зміни до ч. 1 ст. 127 КК ніяк не вплинули на розуміння потерпілого від катування. Згідно з ч. 1 ст. 55 кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), потерпілою у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [4]. Потерпілою особою катування є людина, тобто фізична особа, щодо якої було вчинене будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння їй сильного фізичного болю чи морального страждання з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі або покарати їх, або залякати її чи інших осіб. Виникає питання, чи можна вважати потерпілою не тільки особу, якій завдають сильний фізичний біль чи моральні страждання, але й ту особу, яку хочуть примусити робити певні дії проти її волі або покарати її у випадках, коли завдають болю або страждань одній особі задля тиску або покарання іншої. Ми вважаємо, що так, в подібних ситуаціях потерпілою особою від катування може бути не лише особа, якій завдають фізичного болю чи моральних страждань, але й та особа, на яку хочуть здійснити вплив

таким чином. По-перше, заподіяння фізичного болю близькій людині може спричинити моральні страждання особи, що вже робить її потерпілою згідно визначення з КПК, наведеного вище. По-друге, катування може проявлятися не лише у заподіянні фізичного болю, але й у заподіянні моральних страждань, про що зазначено у ст. 127 КК України, а отже потерпілих від даного кримінального правопорушення може бути одразу декілька. В підтвердження нашої позиції наведемо рішення Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) по справі «Karen Petrosyan v. Azerbaijan» від 4 листопада 2021 року [5]. У цій справі ЄСПЛ визнав, що громадянин Вірменії Карен Петросян був затриманий, публічно принижений, підданий катуванню та вбитий азербайджанськими державними агентами. Його батько, Артуш Петросян, дізнався про смерть сина через засоби масової інформації, а тіло було повернуто із затримкою. Суд встановив порушення статті 3 Конвенції (заборона катувань) щодо обох осіб: Карен Петросян був підданий катуванню та вбитий, а Артуш Петросян зазнав сильних моральних страждань через дії щодо його сина, що було визнано порушенням статті 3. Текст Конвенції не створює таку проблему, оскільки там більш точно вказано потерпілого від катування у формулюваннях “будь-якій особі” та “від неї або третьої особи” [3]. Ми вважаємо такі формулювання більш вдалими та пропонуємо внести їх до ст. 127 КК, щоб було чітко зрозуміло, хто може бути потерпілим від катування.

Формулювання “умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання” [1], яке містилося у попередній редакції ст. 127 КК більше відповідало нормам Конвенції ніж новий варіант. Чинна редакція передбачає заподіяння якщо болю, то виключно фізичного, а якщо страждань, то моральних. Однак, очевидним є те, що страждання можуть бути не тільки моральними, але й фізичними. Такі зміни ми вважаємо невдалими, оскільки в Конвенції передбачено, що страждання можуть бути як фізичні, так і моральні, що раніше також було передбачено у КК. Конвенція також передбачає, що біль може бути фізичним чи моральним. Ця норма не відображена ні у старій редакції катування, ні у новій. Біль у сучасному медичному розумінні трактується як складний феномен, що формується під впливом біологічних, психологічних та соціальних чинників [6]. З цього визначення ми бачимо, що біль це далеко не завжди щось фізичне, а тому в цьому аспекті ми також вважаємо норму Конвенції більш вдалою. На жаль, зміни внесені до ч. 1 ст. 127 КК, не в повній мірі відповідають нормам Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Отже, з огляду на всі проблемні моменти, зазначені нами, щодо диспозиції першої частини ст. 127 КК України, пропонуємо внести до неї зміни та викласти її в такій редакції: “Катування, тобто будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння будь-якій особі сильного болю або страждання, фізичного чи морального, вчинене з метою примусити її чи третю особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи третю особу за дії, вчинені нею або третьою особою, чи у вчиненні яких вона або третя особа підозрюється, або з метою залякування її чи третьої особи”.

У порівнянні з першою частиною, друга частина ст. 127 КК зазнала менших змін. Тут ми знову можемо побачити, що законодавець замінив дії на діяння, що є логічним після такої ж зміни в ч. 1. Незмінними залишилися обтяжуючі обставини у виді повторності та попередньої змови групи осіб. Головною зміною в другій частині можемо назвати полегшення відповідальності за катування, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Якщо раніше ці мотиви були чітко прописані, а катування вчинене з будь-якою метою, але за наявності вказаних мотивів вважалося злочином з обтяжуючими обставинами, то тепер мотиви расової національної чи релігійної нетерпимості будуть впливати на кваліфікацію лише якщо катування було вчинене з метою дискримінації. А чи можливо вчинити катування з вказаних мотивів, але не з метою дискримінації? Для відповіді на це питання згадаємо, що мотив дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин, а мета – заради чого, на який результат спрямовано його суспільно небезпечну діяльність. Можемо зробити висновок, що катування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості не завжди може вчинятись з метою дискримінації. Наприклад, особа може вчиняти катування з метою залякати іншу особу, але з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Зменшення кримінальної відповідальності в таких випадках є недоречним, адже зазначені мотиви значно підвищують суспільну небезпечність катування. Такий висновок можна зробити з п. 3 ст. 67 КК України, де вказано, що вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевий приналежності є обставиною, яка обтяжує покарання [2]. Також, якщо поглянути на інші насильницькі криміналь-

ні правопорушення такі як умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, побої та мордування, то бачимо, що мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості у зазначених кримінальних правопорушеннях є обтяжуючою обставиною незалежно від мети. Тому, на нашу думку, зміни до ч. 2 ст. 127 КК в цій частині є невдалими.

Взагалі мета дискримінації сформульована трохи незрозуміло в ч. 2 ст. 127 КК України. Формулювання “з метою дискримінації, у тому числі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості” не дає повною мірою зрозуміти, чи законодавець розуміє дискримінацію в широкому значенні, просто акцентуючи увагу на мотивах расової, національної, чи релігійної нетерпимості, чи він цим формулюванням мав на увазі, що катування з метою дискримінації може бути вчинене лише з вказаних мотивів і ні за якими більше. Якщо звернутися до формулювання, вказаного в Конвенції ООН проти катувань, то ми побачимо, що мета катування у виді дискримінації там вказана більш точно та широко. Про це нам також каже формулювання ч. 1 ст. 1 Конвенції: “чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру” [3]. Можемо припустити, що український законодавець також мав на увазі таке ж значення мети дискримінації як і в Конвенції. Про це нам також каже те, що в попередній редакції ст. 127 КК України, що діяла до внесення змін в 2022 році, мета дискримінації при вчиненні катування мала взагалі інше значення та воно було більш вузьким “з метою дискримінації його (потерпілого) або інших осіб” [1]. Таке формулювання суперечило тексту Конвенції. Його також критикував Ю.О. Поліщук. Він зазначав, що дискримінація, як ознака цього злочину, є мотивом, а не метою катування та запропонував викласти диспозицію тоді ще ч. 1 ст. 127 КК України в такій формі: «катування... з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру» [7, с. 411, 416].

Факт того, що формулювання мети дискримінації змінилось разом з внесенням змін до ст. 127 КК України в 2022 році, може свідчити про те, що законодавець хотів привести його у відповідність до міжнародних норм. Однак, на нашу думку, чинне формулювання також не є однозначним. Якщо мається на увазі, що катування може бути вчинене з метою дискримінації з будь-яких причин, в тому числі з мотивів расової, національної, чи релігійної нетерпимості, то виникає питання необхідності наголошення на цих мотивах, що може породжувати певне хибне сприйняття цієї норми. А якщо передбачено, що катування з метою дискримінації може бути вчинене лише з мотивів расової, національної, чи релігійної нетерпимості, то це порушує норми Конвенції ООН проти катувань. Згідно зі статтею 9 Конституції України та положеннями Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року, у разі виникнення колізії пріоритет мають норми міжнародних договорів, на які надала згоду Верховна Рада України. Водночас частина 4 статті 3 Кримінального кодексу України встановлює заборону на застосування аналогії закону у сфері кримінальної відповідальності, тобто забороняє поширення норм кримінального права на суспільні відносини, які не врегульовані безпосередньо національним чи міжнародним законодавством [8, с. 167]. Тому, для уникнення неточностей, пропонуємо викласти диспозицію ч. 2 ст. 127 КК України у такій редакції “Те саме діяння, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з метою дискримінації будь-якого характеру, чи з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості”.

Найбільша ж зміна, а точніше доповнення знаходиться в третій частині ст. 127 КК, яка з'явилась лише в 2022 році, а раніше не існувала взагалі. Вона посилює відповідальність за катування для представників держави, в тому числі й іноземної, виділяючи їх як спеціальних суб'єктів. Раніше для зазначених осіб кримінальна відповідальність за катування була на рівні з іншими особами. В пояснювальній записці до законопроекту № 2812-IX законодавець зазначає, що Конвенцією передбачений спеціальний суб'єкт катування, який не був передбачений на той момент чинними положеннями статті 127 КК України [9]. Отже, метою таких змін було посилити кримінальну відповідальність за катування для представників держави, в тому числі іноземної, та привести норми національного законодавства у відповідність з міжнародними нормами. Зазначенні нововведення напряду стосуються ратифікації Україною Римського Статуту, де катування є складовою воєнних злочинів [10]. Також такі зміни дуже важливі з огляду на неспровоковану агресію проти України 24.02.2022 р. та чисельним збільшенням випадків вчинення катувань саме представниками іноземної держави. Законодавець додав примітку до статті 127 для того, щоб зрозуміти хто є представниками держави та представниками іноземної держави. Вона була взята зі ст. 146-1 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за насильницьке зникнення, оскільки в цих двох злочинах законодавець передбачив однакових спеціальних суб'єктів.

Ми вважаємо напрямок до досягнення зазначених цілей загалом вдалим. По-перше, законодавець зміг привести норми національного законодавства у відповідність з міжнародними. Після початку повномасштабної війни стало критично важливо мати уніфіковану правову базу для кваліфікації катувань, вчинених, наприклад, іноземними військовими або спецслужбами. Посилення кримінальної відповідальності за катування для представників нашої держави також було дуже важливим. Представникам держави значно легше вчиняти катування завдяки їх повноваженням. Користуючись своїм статусом, їм можна уникнути покарання або взагалі приховати сам факт вчинення кримінального правопорушення. Також для представників держави більша спокуса для вчинення катування, наприклад, задля вибивання хибних показань.

Вважаємо за необхідне посилити кримінальну відповідальність за катування, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Аргументуємо це тим, що в зазначений період це діяння може нести набагато більшу суспільну небезпеку та більш тяжкі наслідки. Особливо це стосується представників держави, повноваження яких в такі періоди значно розширюються у порівнянні з і так широким переліком повноважень, що вони мають у мирний час. Законодавець вже передбачав подібне посилення кримінальної відповідальності у випадках коли кримінальне правопорушення було вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Зокрема така норма міститься у кримінальних правопорушеннях проти власності. Однак, на нашу думку, підхід коли вчинення правопорушення в умовах воєнного чи надзвичайного стану визнається кваліфікованою ознакою лише стосовно деяких кримінальних правопорушень не є вірним. По-перше, не тільки катування або кримінальні правопорушення проти власності можуть нести більшу суспільну небезпеку та більш тяжкі наслідки в умовах воєнного чи надзвичайного стану, але й більшість кримінальних правопорушень, передбачених КК. По-друге, вже наявна проблема, коли будь-яка, наприклад, крадіжка, яка зараз вчиняється буде містити кваліфікуючу ознаку у виді вчинення в умовах воєнного стану. Однак, ми маємо розуміти різницю, коли така крадіжка, наприклад, вчиняється в зоні бойових дій, де власники квартири виїхали, а злочинці викрадають майно з неї, та коли вона вчиняється, умовно, в зоні де немає бойових дій в продуктовому магазині. У цих двох крадіжок зовсім різний ступінь суспільної небезпеки та тяжкість наслідків від їх вчинення, але вони обидві зараз будуть містити кваліфікуючу ознаку у виді вчинення в умовах воєнного стану. З огляду на це, пропонуємо внести доповнення до ч. 1 ст. 67 КК України та додати до обставин, що обтяжують покарання вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також прибрати цю кваліфікуючу ознаку зі статей особливої частини КК де вона передбачена. Ці зміни дозволять суду самому вирішувати в яких випадках потрібно обтяжувати покарання за вчинення правопорушення в умовах воєнного чи надзвичайного стану та посилять кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень в таких умовах, коли це посилення є дійсно доцільним.

Зазначимо, що редакція ч. 3 ст. 127 КК України теж не зовсім ідеальна та має деяку проблему. Як ми вже вказували, у Римському Статуті, який Україна ратифікувала у 2024 році, катування входить до переліку воєнних злочинів [10]. Також, звертаючись до ч. 1 ст. 438 КК України, бачимо, що воєнними злочинами визнаються жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [2]. З цього формулювання можемо зрозуміти, що катування може бути способом вчинення воєнних злочинів. Тоді, якщо катування вчиняється представниками іноземної держави на окупованій території, то воно буде складовим воєнних злочинів, що передбачені ч. 1 ст. 438 КК України, але формулювання ч. 3 ст. 127 КК буде провокувати проблеми щодо кваліфікації. Тому, для усунення таких неточностей, пропонуємо додати до ч. 3 ст. 127 КК України формулювання "за відсутності ознак воєнних злочинів". Це дозволить уникнути дублювання та спростить практику правозастосування.

Зміни щодо катування були внесені не тільки до ст. 127 КК, але й до інших статей. Так ч. 5 ст. 49 КК було доповнено так, що тепер давність не застосовується до представників держави, в тому числі іноземної, які вчинили катування. До ч. 1 ст. 69 внесли зміни, які не дозволяють призначити більш м'яке покарання за катування, вчинене представниками держави, в тому числі іноземної. Ч. 1 ст. 75 було змінено таким чином, щоб унеможливити звільненні від покарання з випробуванням стосовно представників держави, в тому числі іноземної. А ч. 6 ст. 80 була допов-

нена словами: “Давність не застосовується у разі засудження за катування, передбачене частиною третьою статті 127” [2]. Всі ці зміни свідчать про значне посилення кримінальної відповідальності за катування представників держави, в тому числі іноземної, а також унеможлиблює їх уникнення або послаблення покарання будь-яким чином, що, на нашу думку, є правильним. Свою позицію щодо цього ми вже згадували, коли розглядали ч. 3 ст. 127 КК та примітку до неї.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що зміни, внесені до статті 127 КК України у 2022 році, стали важливим кроком на шляху адаптації кримінального законодавства до міжнародних стандартів, зокрема до положень Конвенції ООН проти катувань. Розширення конструкції злочину до поняття “будь-яке умисне діяння” дозволяє охопити бездіяльність як спосіб вчинення катування, що є доречним в умовах сучасної правозастосовної практики.

Водночас у новій редакції наявні певні недоліки: нечіткість формулювання потерпілої особи, не повне охоплення болю і страждань, незрозуміле визначення мети дискримінації та мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості.

Запровадження частини третьою до статті 127 КК України, яка передбачає підвищену відповідальність для представників держави, у тому числі іноземної, є цілком виправданим та відповідає міжнародним стандартам. Разом із тим, доцільним виглядає її уточнення шляхом додавання застереження «за відсутності ознак воєнного злочину», що дозволить уникнути дублювання з кваліфікацією за статтею 438 КК України.

Окремої уваги заслуговує пропозиція доповнити частину першу статті 67 КК України пунктом про вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану як обставину, що обтяжує покарання. Такий підхід відображає сучасні виклики, з якими стикається правова система України, та відповідає тенденціям посилення відповідальності за правопорушення, що вчиняються у період надзвичайних загроз.

Запропоновані у статті пропозиції можуть бути використані як основа для подальшого реформування кримінального законодавства України в контексті виконання державою міжнародно-правових зобов'язань у сфері запобігання катуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III в редакції від 25.11.2021 р. [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20211125#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III в редакції від 09.05.2025 р. [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. № 995_085 в редакції від 13.11.1998 р. [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2021 р. № 465-VI в редакції від 09.05.2025 р. [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20250509#Text>.
5. CASE OF PETROSYAN v. AZERBAIJAN. [Електронний ресурс]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22\[%22001-212965%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22[%22001-212965%22]).
6. Walters, Edgar T. (2018). Nociceptive Biology of Molluscs and Arthropods: Evolutionary Clues About Functions and Mechanisms Potentially Related to Pain. *Frontiers in Physiology*. 9. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/physiology/articles/10.3389/fphys.2018.01049>.
7. Поліщук Ю. О. Проблеми розуміння дискримінації як однієї з цілей катування. *Форум права*. 2008. № 3. С. 411–418.
8. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. А.В. Савченка. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 240 с.
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 02.04.2021 № 5336. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI04812A?an=3>.
10. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. № 995_588. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.